

Review of Futures Studies Papers in Iranian Scientific Journals from 2008 to 2022

Moslem Shirvani Naghani

Assistant Professor, Department of Futures Studies, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.
shirvani@soc.ikiu.ac.ir

Khalil Koulivand*

Ph.D student of Futures Studies, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.
K.koulivand@edu.ikiu.ac.ir

Ebrahim Ijabi

Assistant Professor and director of the Futures Studies Department of the Command and Staff University of the Islamic Republic of Iran Army. E.ejabi@casu.ac.ir

Fatemeh Mohammadbeigi

(PhD)Knowledge and Information Science ,Islamic Azad University,Hamedan.Iran.. F_mohamadbeigi@yahoo.com

Abstract

Purpose: The present study aims to show the similarities and differences of the 18 sub-fields related to each of the six concepts of futures studies, foresight, futurology, future thinking, futurism and future mining by studying and comparing the topics investigated in the scientific productions of futures studies (in its general sense).

Method: The method of collecting information and the method of analysis are scientific and specialized library research. Data analysis was done using Excel software. The research is descriptive-exploratory in terms of practical purpose and in terms of nature and method, was carried out using scientometric techniques and qualitative approach in order to collect data to conceptualize and provide prescriptive analysis. The basis of analyzes is scientific research and scientific promotion articles indexed in the database of Iranian scientific publications (Magiran).

Findings: The results show that the highest frequency of articles in the field of futures studies is urban and regional 205 articles, religious and religious 128 articles, and defense and military 102 articles. In addition, the highest rate of growth of articles in the studied fields is in 2022.

Conclusion: The results of this research are in line with the comparison of the frequency of scientific articles published in the six studied concepts related to the future in the fifteen-year period of 2008 to 2022, and the results of the analysis show that the highest frequency of articles is related to the concept of futures studies with 822 and foresight with 279 respectively .The research title is dedicated. In addition, the highest growth of articles in these fifteen years is for the concept of futures studies.

Keywords: Futures Studies, Foresight, Futurology, Future thinking, Futurism, Future Mining, scientometrics.

Cite this article: Shirvani Naghani, Moslem. Koulivand, Khalil .Ejabi, Ebrahim. Mohammadbeigi, fatemeh (2023), Review of Futures Studies Papers in Iranian Scientific Journals from 2008 to 2022
Research Article, Volume.8, NO.2 fall & winter 2023, 1-30

DOI: 10.30479/JFS.2023.18178.1452

Received on: 19 December2022, **Accepted on:** 23 April, 2023

Copyright© 2023, The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University

Corresponding /E-mail: Khalil Koulivand /K.koulivand@edu.ikiu.ac.ir

بازنمون مطالعات حوزه آینده پژوهی در نشریات علمی ایران (از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱)

مسلم شیروانی ناغانی¹

استادیار گروه آینده پژوهی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

shirvani@soc.ikiu.ac.ir

خلیل کولیوند²*

دانشجوی دکتری آینده پژوهی، گروه آینده پژوهی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران، نویسنده مسئول

K.koulivand@edu.ikiu.ac.ir

ابراهیم ایجایی³

استادیار گروه آینده پژوهی، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش، تهران، ایران

E.ejabi@casu.ac.ir

فاطمه محمدبیگی⁴

دکتری علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

F_mohamadbeigi@yahoo.com

چکیده

هدف: پژوهش حاضر در نظر دارد؛ با مطالعه و مقایسه موضوعات مورد بررسی در تولیدات علمی فرارشته آینده پژوهی (در مفهوم عام آن)، اشتراک و افتراق زیرحوزه های ۱۸ گانه مرتبط با هر یک از شش مفهوم آینده پژوهی، آینده نگاری، آینده شناسی، آینده اندیشی، آینده گرایی و آینده کاوی را نشان دهد.

روش: پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از حیث ماهیت و روش، توصیفی - اکتشافی است که با بهره گیری از فنون علم سنجی انجام شده و بر پایه رویکرد کیفی، در پی گردآوری داده ها به منظور مفهوم سازی و ارائه تحلیل های تجویزی است. مبنای تجزیه و تحلیل ها نیز مقالات علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی نمایه شده در پایگاه نشریات علمی ایران (مگیران) است. شیوه گردآوری اطلاعات و روش تجزیه و تحلیل، به صورت بررسی کتابخانه ای علمی و تخصصی است. تجزیه و تحلیل داده ها، با بهره گیری از نرم افزار Excel انجام پذیرفته است. یافته ها: یافته ها، گویای این است که بیشترین فراوانی مقالات در حوزه مطالعات آینده، به ترتیب به حوزه شهری و منطقه ای ۲۰۵ مقاله؛ دینی و مذهبی، ۱۲۸ مقاله و دفاعی و نظامی، ۱۰۲ مقاله تعلق دارد؛ ضمناً بالاترین میزان رشد مقالات حوزه های مورد مطالعه، مربوط به سال ۱۴۰۰ است.

نتیجه گیری: نتایج پژوهش، در راستای مقایسه فراوانی مقالات علمی منتشر شده در شش مفهوم مورد مطالعه مرتبط با آینده در دوره پانزده ساله ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱ است که نتایج تجزیه و تحلیل ها، گویای این است که بیشترین فراوانی مقالات، به ترتیب به مفهوم آینده پژوهی با ۸۲۲ و آینده نگاری با ۲۷۹ عنوان پژوهش اختصاص دارد و بالاترین رشد مقالات در این پانزده سال، برای مفهوم آینده پژوهی است.

واژگان کلیدی: آینده پژوهی، آینده نگاری، آینده شناسی، آینده اندیشی، آینده گرایی، آینده کاوی، علم سنجی.

*استناد: شیروانی ناغانی، کولیوند، ایجایی، محمدبیگی (۱۴۰۳) / بازنمون مطالعات حوزه آینده پژوهی در نشریات علمی ایران (از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱)

دو فصلنامه علمی آینده پژوهی ایران، مقاله پژوهشی، دوره ۸، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، ۱-۳۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۹/۲۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۲/۹

ناشر: دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

مقدمه و بیان مسأله

ظهور فرارشته آینده‌پژوهی پس از جنگ جهانی دوم، سبب کنار رفتن غیب‌گویی و پیش‌گویی‌های پیامبرگونه شد. این فرارشته، با وجود فراز و فرودهای گوناگون در طول دهه‌های اخیر، همواره سعی در ارائه گزاره‌هایی علمی درباره آینده داشته است (Kuosa, 2011: 327-336). در این میان، رویکردها و مفاهیم مختلفی در عرصه آینده‌پژوهی تولید شده (Sardar, 2010: 177-184) و حوزه‌های مختلفی نیز مورد مطالعه قرار گرفته است (Fergnani, 2019). در ایران نیز فعالیت‌های آینده‌پژوهی، از دهه ۷۰ شمسی، پای به عرصه مطالعات علمی نهاد؛ اگرچه پیش از آن نیز مطالعاتی معطوف به آینده، به صورت پراکنده انجام شده است. آینده‌پژوهی، متکی به مبانی علمی است و متناسب با ویژگی‌هایی که دارد، می‌تواند در زمینه‌های مختلف، برنامه‌ریزی بلندمدت در کشور در سطوح خرد و کلان، بسیار راه‌گشا و کارساز باشد (شیروانی ناغانی و همکاران، ۱۳۹۶).

ماهیت پیچیده پدیده‌ها و چالش‌های پیش رو، رویکردهای متفاوت و ابزارهای نوآورانه‌ای را برای برنامه‌ریزی طلب می‌کند و در این خصوص، اگرچه قابلیت‌های مدیریت سنتی هنوز لازم هستند، اما دیگر برای موفقیت در چنین محیط غیرقابل پیش‌بینی که تغییر، یک امر عادی برای آن است، کافی نمی‌باشند؛ از این رو در سال‌های اخیر، آینده‌پژوهی در میان دانشگاهیان و اهالی کسب و کار، مورد استقبال قرار گرفته و اکنون به‌طور نظام‌مندتری در میان سازمان‌ها و دولت‌ها برای پشتیبانی از برنامه‌ریزی‌های بلندمدت، مورد استفاده قرار می‌گیرد. می‌توان گفت؛ آینده‌پژوهی، نظامی است که آینده‌های نامحتمل را می‌کاود و در مورد رسیدن به آنچه می‌تواند مقصد تصمیم‌گیری‌های اکنون باشد (آینده مطلوب^۱) بحث می‌کند (Silva, 2015: 792-799).

تدوین راهبردها و سیاست‌های مناسب، در گرو تأمین داده‌های درست و دقیق برای فرایند برنامه‌ریزی و تصویرسازی مناسب از وضعیت مطلوب در آینده است و آینده‌پژوهی، به موضوع مهمی در این عرصه تبدیل شده است (خزایی و الهی، ۱۳۹۱، ۵-۲۸). با اندکی دقت می‌توان سازمان‌ها و کشورهایی را دید که نتوانسته‌اند خود را با تحولات آینده سازگار کنند و به همین سبب فروپاشیده‌اند. آینده‌پژوهی، هنر شکل دادن به آینده است؛ به آن شکلی که آینده را می‌خواهیم (Voros, 2003: 10-21).

بررسی حوزه‌های گوناگون مورد مطالعه در فرارشته آینده‌پژوهی و بررسی میزان تناسب آن‌ها با مقتضیات و نیازهای کشور، سبب تصمیم‌گیری‌های بهتر و صرفه‌جویی در هزینه و زمان خواهد شد؛ لذا این تحقیق در پی آن است که روند تولیدات علمی آینده‌پژوهی در حوزه‌های مختلف و موضوعات متنوع را بررسی نموده و میزان اشتراک و افتراق آن‌ها را مورد واکاوی قرار دهد؛ اما قبل از این بررسی، نیاز است که مفاهیم گوناگونی که به مطالعات آینده‌پژوهی به صورت عام اطلاق می‌شوند، شناسایی شوند. طبق پژوهش‌گرایی و حیدری (۱۳۹۶)، بیشترین واژه‌ها و مفاهیم مورد استفاده برای نام‌گذاری قلمرو مطالعات آینده‌پژوهی، به صورت عام و کلی عبارتند از: آینده‌پژوهی، آینده‌نگاری، آینده‌شناسی، آینده‌اندیشی، آینده‌گرایی و آینده‌کاوی که در این مقاله نیز از همین دسته‌بندی برای بررسی مطالعات آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) استفاده شده است. در این پژوهش، برای بررسی حوزه‌های مختلف مورد مطالعه در آینده‌پژوهی (در معنای عام آن و شامل هر شش مفهوم ذکر شده) مبتنی بر نظر خبرگان، از یک دسته‌بندی ۱۸ گانه؛ شامل حوزه‌های سیاسی؛ اقتصاد و کسب و کار؛ فرهنگی و اجتماعی؛ علم و فناوری؛ زیست‌محیطی و آب و هوا؛ دینی و مذهبی (اسلامی)؛ مفهوم‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی؛ آموزش؛ دفاعی و نظامی؛ شهری و منطقه‌ای؛ انرژی؛ سلامت و بهداشت؛ گردشگری؛ ورزش؛ حمل و نقل؛ رسانه؛ منابع انسانی و سرمایه انسانی و آخرین حوزه کشاورزی استفاده شده است.

با عنایت به توضیحات فوق، این پژوهش به بررسی تنوع و پراکندگی موضوعات تولید شده علمی در فرارشته آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) خواهد پرداخت و در صدد پاسخ‌گویی به سؤالات زیر است:

۱. وضعیت انتشار مقالات آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) در نشریات علمی ایران در حوزه‌های ۱۸ گانه چگونه است؟
۲. میزان رشد مطالعات آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) در هر یک از ۱۸ حوزه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟
۳. هم‌پوشانی حوزه‌های ۱۸ گانه مورد مطالعه در آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) چگونه است؟
۴. هم‌پوشانی مفاهیم ۶ گانه مورد مطالعه در آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) چگونه است؟

منظور از نشریات علمی ایران در این تحقیق، نشریات علمی مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ایران است که پیش‌تر با عنوان «علمی - پژوهشی» و «علمی - ترویجی» شناخته می‌شدند و از سال ۱۳۹۸، با عنوان «مجلات علمی» در بانک اطلاعات نشریات کشور (پایگاه مگیران) قابل دسترسی هستند.

پیشینه پژوهش

مطابق با بررسی‌های انجام شده مشخص گردید، پژوهشی که عیناً به این موضوع پرداخته باشد و همه متغیرها و ابعاد حوزه‌های مد نظر این پژوهش را پوشش داده باشد، انجام نشده است؛ البته محدود پژوهش‌هایی مرتبط با موضوع این پژوهش صورت پذیرفته که به عنوان پیشینه پژوهش در ادامه ارائه می‌شوند. در منابع لاتین و در پایگاه‌های اطلاعاتی و نشریات معتبر علمی خارجی نیز مواردی در بررسی‌های کتابخانه‌ای، درباره موضوعاتی که به نوعی با این پژوهش مرتبط بوده‌اند، شناسایی شد؛ اما این منابع نیز همه ابعاد پژوهش حاضر را با هم بررسی نکرده‌اند و در آن‌ها فقط به برخی از مؤلفه‌های مد نظر محققین این پژوهش توجه شده است که نمونه‌هایی از آن‌ها نیز در ادامه خواهد آمد.

در پژوهشی که توسط منیعی و کمالی در سال ۱۴۰۱ انجام شده است، به صورت اختصاصی به یک جنبه از مطالعات حوزه آینده‌پژوهی در مجلات معتبر پرداخته است. ایشان در این پژوهش عنوان می‌کنند که موضوع اصلی آینده‌پژوهی آموزش عالی، شناسایی نظام‌مند نیروها و پیشران‌های تغییر، فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از تغییرات، خلق چشم‌اندازها و آینده مطلوب برای آموزش عالی و تدوین راهبردها و اقدام‌های مؤثر برای دستیابی به آن، یکی از بخش‌های مهم است. از این رو، پژوهش نامبرده، به فراتحلیل مطالعات میز آینده‌پژوهی آموزش عالی، به عنوان یک مصداق تجربی از مطالعات آینده‌پژوهی آموزش عالی در ایران پرداخته است. یافته‌ها در این پژوهش نشان می‌دهد که در بُعد شکلی، تداوم و استمرار مطالعات میز آینده‌پژوهی در سال‌های مختلف، با مشارکت متنوع ذی‌نفعان درونی و اجتماعی آموزش عالی در سطوح مختلف وجود دارد. در بُعد محتوایی نیز مطالعات میز بر پنج مقوله موضوعی؛ شامل مدیریت و برنامه‌ریزی اثربخش در آموزش عالی، ارزشیابی و کیفیت دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی، برنامه درسی و یادگیری دانشگاهی، فناوری اطلاعات و

ارتباطات و فضای مجازی در آموزش عالی و در نهایت اقتصاد آموزش عالی و دانشگاه متمرکز است (منیعی و کمالی، ۱۴۰۱: ۲۲۷-۲۵۰).

در پژوهشی که در سال ۱۴۰۰، ناظمی جنابی و فضلای تحت عنوان تحلیل استنادی مقالات علمی - پژوهشی آینده پژوهی در ایران انجام داده‌اند، عنوان می‌کنند که قوانین و اسناد بالادستی؛ از جمله سند چشم‌انداز و برنامه‌های توسعه‌ای که آیینیه تمام‌نمای پروژه‌های آینده‌نگارانه راهبردی کشورند، بیانگر اهمیت وافر مبحث آینده‌پژوهی هستند؛ لذا هدف پژوهش انجام شده، ارائه تصویر جامعی از پژوهش‌های آینده‌پژوهی صورت گرفته در کشور و کلان‌نگری مطالعات انجام شده در این حوزه است تا از این طریق، رهنمودی برای هدایت مطالعات و پژوهش‌های آتی در جهت توسعه و افزایش کمیت و کیفیت هرچه بیشتر مطالعات حوزه آینده‌پژوهی باشند (ناظمی جنابی و فضلای، ۱۴۰۰: ۳۵ - ۵۵).

در پژوهشی دیگر هم که توسط میرعمادی و رحمتی در سال ۱۳۹۸ با عنوان جستاری در تحلیل رویکرد مطالعات آینده جامعه ایران در پرتو نگرش نسل‌های آینده‌پژوهی انجام شد، پژوهشگران عنوان می‌کنند که مطالعات آینده در عصر جدید، نخست با آینده‌پژوهی فناوری آغاز شد؛ اما امروزه چرخش‌های نظری زیادی را از سر گذرانیده است. در این خصوص، متفکران، مفهوم «نسل‌های آینده‌نگاری» را مطرح کرده‌اند تا تغییر تدریجی محورها، حوزه‌های تمرکز، تفاوت بازیگران و اختلاف ابعاد را در قالب الگوهای متنوع با عنوان نسل‌های آینده‌نگاری نشان دهند. این گروه از صاحب‌نظران، خاطر نشان می‌سازند که نسل اول آینده‌پژوهی، با تمرکز صرف بر موضوع علم و فناوری تکوین یافته است؛ اما نسل‌های بعدی به تدریج بر زمینه‌های متنوع سیاست‌گذاری عمومی تغییر جهت داده‌اند. رویکرد طرح‌ها و برنامه‌های آینده‌پژوهی در ایران، عموماً در نسل‌های اول و دوم بوده و از این جهت، دچار ضعف منطقی و ابزاری برای رویارویی با چالش‌های فعلی است. دوم؛ رشد علمی ایران در عرصه آینده‌پژوهی، یک رشد نامتوازن بوده است؛ بدین صورت که در دو دهه اخیر، ایران از حیث تکنیک و اجرای فنی طرح‌ها در آینده‌پژوهی رشد داشته، اما در عرصه ارتباط با فرایند برنامه‌ریزی از یک طرف و مشارکت‌پذیری فرایند از سوی دیگر، عقب مانده است. از این جهت، ارتقای وضعیت آینده‌پژوهی در ایران برای ایفای نقش مؤثر در سیاست‌گذاری، در گرو ساخت چشم‌انداز واحد بر اساس اجماع نخبگان، توسعه ساختار و فرایند مناسب حکمرانی است (میرعمادی و رحمتی، ۱۳۹۸: ۵-۳۳).

در تحقیقی که توسط یوسفی خرایم و همکارانش در سال ۱۳۹۸ با عنوان خوشه‌بندی و نگاشت روند ۴۰ ساله پژوهش‌های حوزه آینده‌نگاری انجام شده است، عنوان می‌دارند که آینده‌نگاری به‌عنوان یک ابزار مؤثر برای کاستن پیچیدگی سیستم‌های پیچیده و پویا مورد توجه می‌باشد. شکست در پیش بینی محیط کسب و کار می‌تواند برای سازمان‌ها بسیار خطرناک باشد. آینده‌نگاری، یک فرصت ساختاریافته را برای نگاه به آینده فراهم می‌آورد. از این‌رو، با توجه به تعدد و گوناگونی مسأله‌های مرتبط با آینده‌نگاری، سازمان‌ها و پژوهش‌گران، پژوهش‌های متعددی را در این حوزه انجام داده‌اند. با توجه به این که حجم زیاد پژوهش‌ها، به‌عنوان چالشی برای شناسایی روندهای تحقیقاتی و حوزه‌های نوظهور محسوب می‌شود، در این پژوهش با استفاده از تکنیک‌های علم‌سنجی، روند تحقیقات پژوهش‌گران در حوزه آینده‌نگاری تجزیه و تحلیل گردیده است (یوسفی خرایم و همکارانش، ۱۳۹۸: ۴۱-۵۴).

در پژوهشی که در سال ۲۰۱۹ توسط آلساندرو فرگنانی^۱ تحت عنوان بررسی تحقیقات آینده‌پژوهی از سال ۱۹۶۸ تاکنون، مرور علم‌سنجی در خوشه‌های موضوعی، گرایش‌های پژوهشی و گپ‌های تحقیقاتی انجام شد، با بررسی علم‌سنجی، حوزه‌های موضوعی آینده‌پژوهی (خوشه‌های مختلف) و روابط متقابل آن‌ها را نشان می‌دهد؛ ضمن این که در این پژوهش فرگنانی تراکم تحقیقات، روندهای تحقیقات و شکاف‌های موجود در تحقیقات حوزه آینده‌پژوهی را ترسیم می‌نماید و توصیه‌های روشنی در مورد چگونگی پر کردن شکاف‌های تحقیقاتی فعلی ارائه می‌کند. وی در بخش‌هایی از این پژوهش، مسیر تحقیقات آینده‌پژوهی را به‌صورت خوشه‌ای در طول زمان و در مجلات و ژورنال‌ها، مورد بحث و بررسی قرار داده و نقشه‌های سطح مکانی، مؤسسات و کشورهای عمده فعال در بخش مطالعات آینده و آینده‌پژوهی را نشان می‌دهد (فرگنانی، ۲۰۱۹: ۱۰۴-۱۲۳).

پژوهشی دیگر که به‌نوعی با موضوع این مقاله می‌تواند مرتبط باشد، توسط ارزبت نوآکی^۲ و توماس کریستوف^۳ در سال ۲۰۲۲ با عنوان بررسی جامع آینده‌پژوهی در پرتو مقالات موجود در مجلات بین‌المللی به انجام رسیده است. این دو پژوهشگر در این مقاله، مروری بر تکامل آینده‌پژوهی مجارستان از طریق مرور ادبیات سیستماتیک مقالات که در مجلات عالی‌رتبه بین‌المللی یا مجلات

¹. Alesandro Fergnani

¹. Erzsébet Nováky

². Tamás Kristóf

انگلیسی زبان مجارستانی منتشر شده دارند. این دو نشان می‌دهند که چگونه محققان یک کشور نسبتاً کوچک اروپایی که در آن برنامه‌ریزی مرکزی برای دهه‌ها اعمال می‌شد، به صفحات مجلات معتبر بین‌المللی راه یافته و نتایج خود را در طیف متنوعی از مقالات در جامعه تحقیقاتی جهانی منتشر کردند. تعداد این نشریات، دهه به دهه افزایش یافته است. نتایج بررسی ادبیات مبتنی بر آمار نشان می‌دهد که دوره تحقیق و موضوع تحقیق در ارتباط قوی با کیفیت مقالات مجلات است؛ اما ویژگی‌های علم‌سنجی نویسندگان آینده‌پژوه مجارستانی، در این جنبه قابل توجه نیست. با این حال، بر اساس آمار استنادی نویسندگان آینده‌پژوه مجارستانی، می‌توان خوشه‌بندی چشم‌گیر مقالات را انجام داد (ارزبت نوآکی و توماس کریستوف، ۲۰۲۲: ۱-۱۸).

از پژوهش دیگری که به‌عنوان پیشینه مرتبط می‌توان نام برد، توسط آیدن و همکارانش^۵ در سال ۲۰۱۷، با موضوع ماهیت تحقیقات آینده‌نگاری راهبردی (مروری نظام‌مند بر مقالات) انجام شده است. محققین در این پژوهش، با بررسی سیماتیک ۵۹ مقاله منتشر شده در حوزه آینده‌نگاری راهبردی که در دو پایگاه داده، ساینس دایرکت^۶ و بی‌زینس سورس کامپلیت^۷ در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۴ انجام شده است، عنوان می‌دارند؛ اگرچه شاهد رشد علاقه آکادمیک به آینده‌نگاری راهبردی هستیم، اما این رشته علمی، ضعیف سازمان‌دهی شده و از پیشرفت نظری مطلوبی برخوردار نیست. فقط تحقیقات محدودی در مورد انگیزه، استفاده، سهم ارزش و نوآوری در این حوزه مطالعاتی به چشم می‌خورد. درست است که برخی تلاش‌ها برای ایجاد مبانی مفهومی انجام شده؛ اما به‌طور کلی، هیچ چشم‌انداز واحدی که نشان از وفاداری به این موضوع باشد، پیدا نشد که پایه‌های نظری منسجمی از آینده‌نگاری راهبردی بر آن بنا شده باشد؛ ضمن این که آینده‌نگاری راهبردی، پتانسیل زیادی برای کمک به موفقیت یک شرکت دارد؛ در صورتی که تحقیقات مرتبط با آن، از تحقیقات اکتشافی غالب امروزی، به تحقیقات تبیینی‌تر تبدیل شود (آیدن و همکارانش، ۲۰۱۷: ۸۷-۹۷).

در پژوهشی هم که توسط کوسا^۸ در سال ۲۰۱۱، با عنوان سیر تکاملی آینده‌پژوهی انجام گردید، عنوان می‌شود که تاکنون دو پارادایم در تکامل آینده‌پژوهی وجود داشته و نشانه‌هایی از ظهور یک الگوی جدید نیز وجود دارد. هر دو پارادایم موجود، دارای رویکردهای روش‌شناختی در سطح کلان

1. Iden et al

2. ScienceDirect

3. Business Source Complete

4. Kuosa

رقیب، شاخه‌های هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی و مراحل تکامل بوده‌اند. اولین پارادایم، سنت پیش‌بینی دیرینه است که تفکر درباره آینده را با تبیین‌های عرفانی ترکیب می‌کند. این خط فکری، استدلال خود را بر آینده قطعی و تأثیرات جهان ارواح استوار می‌کند. پارادایم دوم، اساساً در مؤسسه رند^۱ در ایالات متحده، پس از جنگ جهانی دوم آغاز شد. این خط فکری مدرن، استدلال خود را بر اساس آینده‌های نامعین، احتمالات، هدف کنترل و برنامه‌ریزی، مدل‌سازی و تفکر سیستمی و تأثیرات روندهای بیرونی استوار می‌کند. پارادایم نوظهور جدید ممکن است، خط فکری خود را بر قطع ارتباط با تفکر فنی مبتنی بر کنترل غربی و پذیرش نوسانات پویای درونی، پارادوکس‌ها و تفکر دیالکتیکی استوار کند (کوسا، ۲۰۱۱: ۳۲۷-۳۳۶).

نقاط اشتراک پژوهش‌های انجام شده با پژوهش حاضر:

- همه پژوهش‌گران، به‌نوعی از فعالان آینده‌پژوهی و حوزه‌های مطالعاتی مرتبط با آن بوده‌اند.
- بحث مشترک در بین تمامی این پژوهش‌ها، پرداختن به زوایایی از حوزه مطالعاتی آینده‌پژوهی است و به‌نوعی در پی این مهم هستند که نقاط مغفول مانده‌ای را به روی خوانندگان بگشایند.
- در بیشتر این مقالات، پژوهش‌گران به دنبال بررسی تحولات رخ داده شده در حوزه آینده‌پژوهی بوده‌اند و هرکدام مبحثی را جهت ارائه در پژوهش خود که مرتبط با موضوعات آینده‌پژوهی بوده، مطرح نموده‌اند.
- در میان حوزه‌های مفهومی مرتبط با قلمرو مطالعات آینده و معنای عام آینده‌پژوهی، جذاب‌ترین مفهوم برای پژوهش‌گران علم‌سنجی، خود مفهوم آینده‌پژوهی است.

افتراق پژوهش حاضر با پیشینه‌های مطرح شده:

آنچه که برای پژوهش حاضر به‌عنوان نقطه افتراق با پژوهش‌های انجام شده مطرح است، بررسی مطالعات مرتبط با حوزه آینده‌پژوهی در مجلات علمی بانک اطلاعات نشریات کشور (پایگاه مگیران)، به‌منظور بررسی وضعیت انتشار مقالات علمی آینده‌پژوهی، میزان رشد مطالعات آینده‌پژوهی و بررسی هم‌پوشانی حوزه‌های ۱۸ گانه مورد مطالعه در آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) می‌باشد.

^۱. RAND

نوآوری پژوهش

در حوزه مطالعات آینده‌پژوهی، در فصلنامه‌ها و مجلات معتبر داخلی کشور، تاکنون پژوهشی با این رویکرد به موضوع مطالعات آینده‌نپرداخته و از این حیث، کار انجام شده در این پژوهش، نوآورانه خواهد بود.

روش‌شناسی پژوهش

روش‌های مختلفی برای مطالعه مرتبط با تحولات حوزه‌های میان‌رشته‌ای و فرارشته‌ای وجود دارد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها، روش‌های مطرح در حوزه علم‌سنجی^{۱۰} است که توسط پیشگامانی؛ مانند پرایس^{۱۱} پیشنهاد شده‌اند. مدارک و مستندات علمی، یکی از بهترین و مهم‌ترین راه‌های اطلاع از آخرین پژوهش‌ها و یافته‌های هر حوزه علمی خواهد بود. مقالات مجلات و کنفرانس‌ها، به‌عنوان اصلی‌ترین مجراهای نشر نتایج حاصل از پژوهش‌ها شناخته شده‌اند (Bedford, 2013).

ارتقای توان و ظرفیت علمی هر کشور، مستلزم تقویت و بهبود وضعیت تولید اطلاعات علمی است. بدین منظور، برای کنترل و ارزیابی هرچه دقیق‌تر توان علمی، بایستی از روش‌های علم‌سنجی استفاده کرد (عصاره و مصطفوی، ۱۳۸۹: ۱-۱۷). از طرفی هیچ مقاله علمی، بدون استناد به دانش پیشین خود، قائم به‌ذات نخواهد بود (خادمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴۱-۱۵۸).

با توجه به آنچه مطرح شد؛ پژوهش حاضر بر اساس هدف، از نوع توصیفی - کاربردی علم‌سنجی است که با استفاده از روش‌های تحلیل محتوا و مطالعات کتابخانه‌ای انجام شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های کتاب‌شناختی، از نرم‌افزار اکسل بهره گرفته شده است.

از آنجا که حوزه مطالعاتی آینده‌پژوهی، رده موضوعی مشخص و مستقلی در بانک اطلاعات نشریات کشور (مگیران) ندارد، به‌منظور بازیابی مقالات مرتبط با این حوزه، لازم است روش متفاوتی غیر از انتخاب دسته موضوعی برای این کار در پیش گرفته شود. در این خصوص، با توجه به سؤالات مطرح شده در بخش مقدمه و به‌صورت جستجوی تخصصی و موضوعی در حوزه‌های مطرح شده، پژوهش در بازه زمانی از سال ۱۳۸۷ تا سال ۱۴۰۱؛ یعنی مدت‌زمان پانزده‌ساله مورد بررسی

1. Scientometrics

2. Price

قرارگرفت. در استخراج آمارهای مطرح شده در این پژوهش، از این ویژگی سایت مگیران که دارای جستجوی پیشرفته است، استفاده شد و آمار موضوعات مدّ نظر در حوزه‌های هجده‌گانه استخراج گردید و با نرم‌افزار Excel تحلیل آماری و ترسیم نموداری شد. سایت مگیران، در بخش جستجوی پیشرفته، این امکان را فراهم نموده تا در فیلد جستجو، به صورت «شامل عین این عبارت باشد»، هر عبارتی که مدّ نظر است، مورد جستجو قرار گیرد. در انجام جستجو، این نکته را باید مدّ نظر قرار داد که عبارت‌هایی که دو کلمه‌ای هستند، نبایستی با نیم‌فاصله از یکدیگر جدا شوند؛ بلکه باید از علامت «-» استفاده نمود. مثلاً وقتی می‌خواهیم کلمه «آینده‌پژوهی» را جستجو کنیم، باید به صورت «آینده - پژوهی» جستجو را انجام دهیم.

با مدّ نظر قرار دادن ویژگی بالا، در فاصله سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱، کلیه مقالات حوزه مطالعاتی آینده‌پژوهی، (با مدنظر قرار دادن معنای عام آن) ثبت شده در بخش «مجلات علمی» در پایگاه داده «مگیران» بازیابی شد. بر این اساس، اطلاعات کتاب‌شناختی و سایر اطلاعات و داده‌های مرتبط با آن‌ها، در تاریخ ۳۱ مرداد ۱۴۰۱، از این پایگاه استخراج و ذخیره شد. این داده‌ها، مبنای تحلیل‌های بعدی و ارتباطات آن‌ها با سایر حوزه‌های مورد مطالعه قرارگرفت.

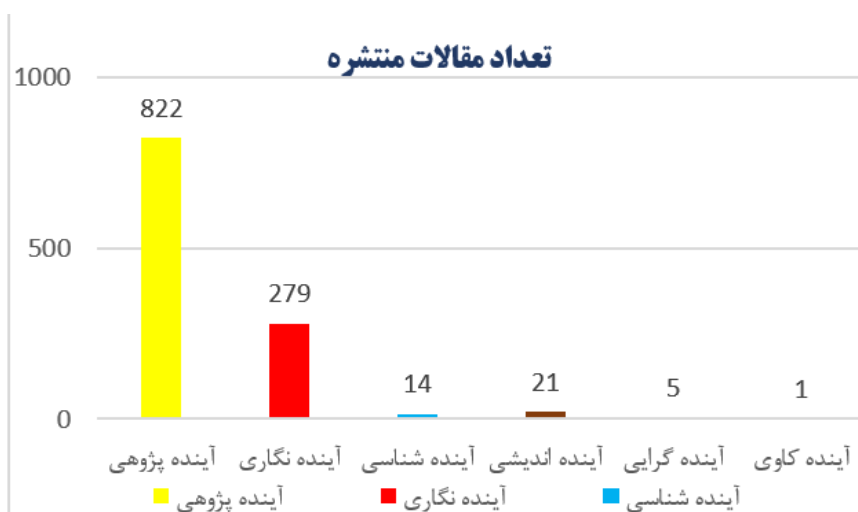
بحث و تحلیل داده‌ها

سؤال شماره (۱): وضعیت انتشار مقالات آینده‌پژوهی (در معنای عام آن)، در نشریات علمی ایران (مجلات علمی پایگاه مگیران) در حوزه‌های ۱۸ گانه چگونه است؟

بر اساس ویژگی مطرح شده برای سایت مگیران، مندرج در بخش روش‌شناسی پژوهش، با جستجوی عبارت‌های شش‌گانه در بخش جستجوی پیشرفته و در فیلد «شامل همه این کلمات یا عبارات باشد» و محدود کردن بازه زمانی در بخش تعیین دوره زمانی و در «تعیین سال انتشار» به بازه زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱ و همچنین محدود کردن کل جستجو، فقط عبارت «عنوان» در بخش «جستجو در»، تعداد مقالات ثبت شده با عنوان آینده‌پژوهی ۸۲۲ مورد، آینده‌نگاری ۲۷۹ مورد، آینده‌شناسی، ۱۴ مورد؛ آینده‌اندیشی ۲۱ مورد؛ آینده‌گرایی ۵ مورد و آینده‌کاوی، ۱ مورد یافت شد که روی هم رفته، شامل ۱۱۴۲ مقاله است. وضعیت ترسیمی این آمارها، با فراوانی‌های استحصال شده در جدول شماره (۱) و نمودار شماره (۱) ترسیم شده است.

جدول شماره (۱)، تعداد مقالات منتشره در شش مفهوم مرتبط با آینده از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱

ردیف	عنوان مفهوم	تعداد مقالات منتشره
۱	آینده پژوهی	۸۲۲
۲	آینده نگاری	۲۷۹
۳	آینده شناسی	۱۴
۴	آینده اندیشی	۲۱
۵	آینده گرایی	۵
۶	آینده کاوی	۱
	جمع کل	۱۱۴۲

نمودار شماره (۱)، تعداد مقالات منتشره در سایت مگیران در شش مفهوم مرتبط با آینده

سپس در ادامه، در بخش جستجوی پیشرفته، با اعمال فیلترهای فقط عنوان در بخش «جستجو در»، مفاهیم شش‌گانه در فیلد «شامل همه این کلمات یا عبارات باشد»، به همراه حوزه‌های هجده‌گانه به صورت مجزا؛ برای مثال: «آینده-پژوهی سیاسی» و تعیین دوره زمانی در بخش «تعیین سال انتشار» به بازه زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱ انجام شد که آمارهای استخراج شده در جدول شماره (۲) و نمودارهای شماره (۲) تا نمودار شماره ۷ ترسیم شد.

جدول شماره (۲)، تعداد مقالات منتشره در حوزه‌های هجده‌گانه

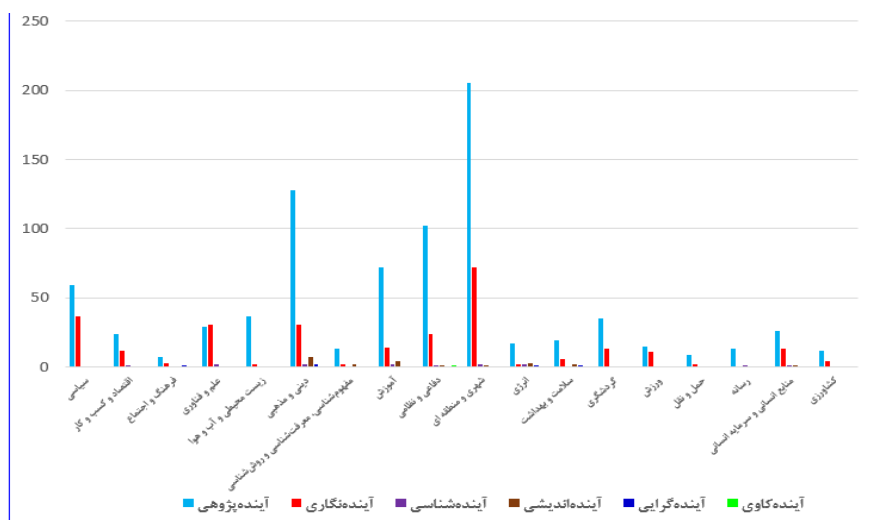
کشاورزی	منابع انسانی و سرمایه انسانی	رسانه	حمل و نقل	ورزش	گردشگری	سلامت و بهداشت	اترزی	شهری و منطقه‌ای	دفاعی و نظامی	آموزش	مفهوم‌شناسی، معرفت‌شناسی، روش‌شناسی	دینی و مذهبی (اسلامی)	زیست محیطی و آب و هوا	علم و فناوری	فرهنگ و اجتماع	اقتصاد و کسب و کار	سیاسی	مفهوم	حوزه پژوهشی
۸۱	۶۸	۸۱	۶	۵۱	۵۸	۶۱	۸۱	۵۰۸	۶۰۱	۸۸	۸۱	۷۸۱	۸۸	۶۱	۸	۸۱	۶۵	آینده‌پژوهی	
۸	۸۱	۰	۸	۱۱	۸۱	۶	۸	۸۸	۸۱	۸۱	۸	۱۸	۸	۱۸	۸	۸۱	۸۸	آینده‌نگاری	
۰	۱	۰	۰	۰	۰	۲	۳	۱	۱	۴	۲	۷	۰	۰	۰	۰	۰	آینده‌شناسی	
۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۲	۲	۱	۲	۰	۲	۰	۲	۰	۱	۰	آینده‌اندیشی	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۱	۰	۰	آینده‌گرایی	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	آینده‌کاوی	
۶۱	۱۸	۸۱	۱۱	۶۱	۷۸	۷۱	۵۱	۰۷۱	۶۱	۸۶	۸۷	۰۸۱	۶۱	۱۶	۱۱	۸۸	۶۶	جمع کل	

همان‌گونه که این جدول نشان می‌دهد، دو مفهوم آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری، هرکدام با ۸۲۲ و ۲۷۹ مقاله بیشترین سهم پژوهشی را در میان ۱۱۴۲ عنوان و مفهوم آینده‌کاوی با یک مورد کمترین تعداد مقاله پژوهشی را به خود اختصاص داده است. در مفهوم آینده‌پژوهی، حوزه شهری و منطقه‌ای با ۲۰۵ مورد، دینی و مذهبی با ۱۲۸ مورد و دفاعی و نظامی با ۱۰۲ مورد، بیشترین سهم مقالات را به

خود اختصاص داده‌اند. در مفهوم آینده‌نگاری نیز حوزه شهری و منطقه‌ای با ۷۲ مورد و سیاسی با ۳۷ مورد بیشترین سهم مقالات را به خود اختصاص داده‌اند. این داده‌ها همچنین گویای این واقعیت هستند که حوزه‌های شهری و منطقه‌ای، با تعداد ۲۸۰ مورد پژوهش، جذاب‌ترین حوزه پژوهشی در میان هجده حوزه مد نظر این پژوهش و حوزه‌های فرهنگ، اجتماع و حمل و نقل، هرکدام با ۱۱ عنوان پژوهش، کمترین موضوع مورد علاقه در بین پژوهش‌گران را به خود اختصاص داده‌اند.

ذکر این نکته ضروری است که صرفاً با جستجوی عبارت سیاسی به همراه آینده‌پژوهی، تعداد ۳۷ عنوان پژوهش یافت نمی‌شود؛ بلکه بایستی از عبارتهای مرتبط با حوزه سیاسی؛ مثلاً سیاست، حکومت، دولت، امور خارجه و ... استفاده نمود. البته این روش برای سایر حوزه‌ها هم لحاظ شد و در نهایت آمار تعداد مقالات انجام شده در هجده حوزه مورد نظر، به شرح جدول شماره (۲) از سایت نامبرده استخراج گردید.

نمودار شماره (۲) وضعیت مقالات مرتبط با مفاهیم شش‌گانه، در هجده حوزه مد نظر این پژوهش را نشان می‌دهد.

نمودار شماره (۲)، وضعیت مقالات با مفهوم آینده‌پژوهی در هجده حوزه پژوهشی

همان‌گونه که جدول شماره (۲) و نمودار شماره (۲) نشان می‌دهد؛ مفهوم آینده‌پژوهی در سایت مگپران، از بالاترین جذابیت پژوهشی در بین پژوهشگران در بازه زمانی مورد پژوهش برخوردار است و بعد از این مفهوم، آینده‌نگاری قرار دارد که بیشترین سهم مقالات را به خود اختصاص داده

است. در بین مفاهیم شش‌گانه، سه مفهوم آینده‌کاوی، آینده‌گرایی و آینده‌اندیشی، از کمترین سهم مقالات و پژوهش‌های انجام شده برخوردار هستند که البته در بین این سه مفهوم نیز آینده‌کاوی و آینده‌گرایی، تنها یک مورد را به خود اختصاص داده و آن هم در بخش دفاعی و نظامی بوده که البته نشان از تمایل نداشتن پژوهشگران به این مفاهیم در میان شش مفهوم مدّ نظر را دارد و شاید به‌گونه‌ای این دو مفهوم، گویای این واقعیت باشند که این دو، به‌نوعی بازی با کلمات بوده‌اند.

از سوی دیگر، در بین موضوعات هجده‌گانه مدّ نظر پژوهش، موضوع شهری و منطقه‌ای، دینی، مذهبی، دفاعی و نظامی، بیشترین سهم مقالات را به خود اختصاص داده‌اند که البته این امر نشان می‌دهد؛ مطالعات مرتبط با آینده، با توجه به فرهنگ غالب کشور در بحث مدنیت و شهرنشینی، پیشینه مذهبی و دینی ایرانیان، توان دفاعی و نظامی کشور نمود خود را در این دست پژوهش‌ها به‌خوبی نشان داده است. در این بین، حوزه‌های حمل و نقل، فرهنگ و اجتماع، کمترین سهم مقالات را به خود اختصاص داده‌اند. این موضوع، مؤید این است که دو عنوان مطرح شده، جذابیت کمی برای پژوهشگران داشته است.

سؤال شماره (۲): میزان رشد مطالعات آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) در هر یک از ۱۸ حوزه در مقایسه با یکدیگر چگونه است؟

برای رسیدن به داده‌هایی که بتوانیم پاسخ این سوال را تأمین نماییم، مفاهیم شش‌گانه را به‌صورت جداگانه در صفحه جستجوی پیشرفته و در بخش «شامل همه این کلمات یا عبارات باشد» و محدود کردن فیلد «جستجو در» به «عنوان» و «تعیین سال انتشار»، در بخش تعیین دوره زمانی، به سال‌های مدّ نظر پژوهش «۱۳۸۷-۱۴۰۱» به‌صورت سال به سال وضعیت مقالات انجام شده در پایگاه داده‌گیران بر اساس سال انتشار و در قالب این شش مفهوم از آینده، به‌صورت جدول شماره (۳) استخراج شد.

جدول شماره (۳)، وضعیت مقالات موجود در پایگاه داده مگیران بر اساس سال انتشار و در قالب شش مفهوم از آینده

تفکیک سال	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱
آینده‌پژوهی	۶	۱۵	۱۶	۲۳	۲۸	۵۹	۴۳	۴۵	۶۳	۵۵	۶۸	۸۷	۱۱۱	۱۳	۶۷
آیندنگاری	۸	۱۵	۱۴	۸	۸	۱۲	۸	۱۲	۷	۲۵	۳۰	۴۱	۴۳	۳۵	۱۳
آیندشناسی	۱	۱	۰	۲	۰	۱	۲	۲	۰	۲	۰	۳	۰	۰	۰
آینده‌اندیشی	۱	۱	۱	۰	۲	۰	۰	۰	۱	۲	۰	۱	۰	۸	۱
آینده‌گرایی	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۲	۰	۰
آینده‌کاوی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جمع کل	۱۶	۳۳	۳۱	۳۳	۳۸	۷۵	۵۳	۷۵	۵۹	۸۴	۹۹	۱۳۲	۱۵۶	۱۷۹	۸۱

برابر آنچه جدول شماره (۳) نشان می‌دهد:

- مفهوم آینده‌پژوهی در سال‌های مورد نظر، از رشد مطلوبی برخوردار بوده است؛ به گونه‌ای که تعداد مقالات آن با رشد ۲۲/۶ برابری، از ۶ عنوان در سال ۱۳۸۷ به تعداد ۱۳۶ عنوان در سال ۱۴۰۰ رسیده و حتی با گذشت تقریباً ۵ ماه از سال ۱۴۰۱، تعداد مقالات ثبت شده، آمار ۶۷ عنوان را برای این مفهوم نشان می‌دهد.
- مفهوم آینده‌نگاری نیز در سال‌های مورد نظر از رشد مطلوبی برخوردار بوده است؛ به گونه‌ای که تعداد مقالات با رشد ۵/۳ برابری از ۸ عنوان در سال ۱۳۸۷ به تعداد ۴۳ عنوان در سال ۱۴۰۰ رسیده و حتی با گذشت تقریباً ۵ ماه از سال ۱۴۰۱، تعداد مقالات ثبت شده، آمار ۳۵ عنوان را نشان می‌دهد.
- آنچه برای چهار مفهوم آینده‌شناسی، آینده‌اندیشی، آینده‌گرایی و آینده‌کاوی در جدول شماره (۳) مشهود است، این است که این چهارگانه بر حسب معبود علاقه پژوهشگران، طی سال‌های مختلف از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱ مورد توجه قرار گرفته‌اند و از کمترین استقبال در بین عموم پژوهشگران برخوردار بوده‌اند.

داده‌های جدول بالا، گویای این واقعیت است که در سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱، دو مفهوم آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری جذاب‌ترین مفاهیم مورد علاقه پژوهشگران در حوزه مقالات مرتبط با آینده بوده‌اند. سؤال شماره (۳): هم‌پوشانی حوزه‌های ۱۸ گانه مورد مطالعه در آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) به چه صورت است؟

در پاسخ به این سؤال، توجه به این نکته ضروری است که برای استخراج داده‌های آماری در صفحه جستجوی پیشرفته ۲ پایگاه داده مگیران و در فیلد شرایط جستجو را تعیین کنید از باکس «and , or» حالت «and» انتخاب شد و در باکس «نوع جستجو»، فقط «عنوان» انتخاب گردید. در باکس بعدی، بخش «عین این عبارت» برای مفاهیم شش‌گانه و «یکی از این کلمات» برای حوزه‌های هجده‌گانه انتخاب شد؛ سپس در باکس «کلمات مورد جستجو»، مفهوم آینده‌پژوهی و در باکس زیرین، هر هجده حوزه مورد جستجو تایپ شد و در نهایت در بخش «تعیین دوره زمانی»، جستجو محدود به سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱ گردید.

داده‌های استخراج شده از سایت مگیران، جهت مفهوم آینده‌پژوهی و حوزه‌های هجده‌گانه مد نظر این پژوهش، به شرح جدول شماره (۴) ارائه شده است.

جدول شماره (۴)، هم‌پوشانی حوزه‌های ۱۸ گانه در مفهوم آینده‌پژوهی

مفهوم آینده‌پژوهی	
سیاست و کشاورزی	فرهنگ و کشاورزی
سیاست و منابع انسانی	فرهنگ و منابع انسانی
سیاست و رسانه	فرهنگ و رسانه
سیاست و حمل و نقل	فرهنگ و حمل و نقل
سیاست و ورزش	فرهنگ و ورزش
سیاست و گردشگری	فرهنگ و گردشگری
سیاست و سلامت	فرهنگ و سلامت
سیاست و انرژی	فرهنگ و انرژی
سیاست و شهری	فرهنگ و شهری
سیاست و دفاعی	فرهنگ و دفاعی
سیاست و آموزش	فرهنگ و آموزش
سیاست و	فرهنگ و معرفت‌شناسی
سیاست و مذهب	فرهنگ و مذهب
سیاست و محیط	فرهنگ و محیط زیست
سیاست و علم	فرهنگ و علم
سیاست و فرهنگ	فرهنگ و سیاست
سیاست و اقتصاد	فرهنگ و اقتصاد

مفهوم آینده پژوهی

معرفت‌شناسی و کشاورزی	۰	مذهب و کشاورزی	۰	اقتصاد و کشاورزی	۰	زیست محیطی و کشاورزی	۰	علم و فناوری و کشاورزی
معرفت‌شناسی و منابع انسانی	۰	مذهب و منابع انسانی	۰	اقتصاد و منابع انسانی	۰	زیست محیطی و منابع انسانی	۰	علم و فناوری و منابع انسانی
معرفت‌شناسی و رسانه	۰	مذهب و رسانه	۰	اقتصاد و رسانه	۰	زیست محیطی و رسانه	۰	علم و فناوری و رسانه
معرفت‌شناسی و حمل و نقل	۰	مذهب و حمل و نقل	۰	اقتصاد و حمل و نقل	۰	زیست محیطی و حمل و نقل	۰	علم و فناوری و حمل و نقل
معرفت‌شناسی و ورزش		مذهب و ورزش		اقتصاد و ورزش		زیست محیطی و ورزش		علم و فناوری و ورزش
معرفت‌شناسی و گردشگری		مذهب و گردشگری		اقتصاد و گردشگری		زیست محیطی و گردشگری		علم و فناوری و گردشگری
معرفت‌شناسی و سلامت		مذهب و سلامت		اقتصاد و سلامت		زیست محیطی و سلامت		علم و فناوری و سلامت
معرفت‌شناسی و انرژی		مذهب و انرژی		اقتصاد و انرژی		زیست محیطی و انرژی		علم و فناوری و انرژی
معرفت‌شناسی و شهری		مذهب و شهری		اقتصاد و شهری		زیست محیطی و شهری		علم و فناوری و شهری
معرفت‌شناسی و دفاعی		مذهب و دفاعی		اقتصاد و دفاعی		زیست محیطی و دفاعی		علم و فناوری و دفاعی
معرفت‌شناسی و آموزش		مذهب و آموزش		اقتصاد و آموزش		زیست محیطی و آموزش		علم و فناوری و آموزش
معرفت‌شناسی و مذهب		مذهب و معرفت‌شناسی		اقتصاد و معرفت‌شناسی		زیست محیطی و معرفت‌شناسی		علم و فناوری و معرفت‌شناسی
معرفت‌شناسی و اقتصاد		مذهب و اقتصاد		اقتصاد و مذهب		زیست محیطی و مذهب		علم و فناوری و مذهب
معرفت‌شناسی و علم و فناوری		مذهب و علم و فناوری		اقتصاد و علم و فناوری		زیست محیطی و علم و فناوری		علم و فناوری و محیط زیست
معرفت‌شناسی و فرهنگ		مذهب و فرهنگ		اقتصاد و فرهنگ		زیست محیطی و فرهنگ		علم و فناوری و فرهنگ
معرفت‌شناسی و سیاست		مذهب و سیاست		اقتصاد و سیاست		زیست محیطی و سیاست		علم و فناوری و سیاست
معرفت‌شناسی و زیست محیطی		مذهب و زیست محیطی		اقتصاد و زیست محیطی		زیست محیطی و اقتصاد		علم و فناوری و اقتصاد

مفهوم آینده‌پژوهی

۰	سلامت و کشاورزی	۰	کشاورزی	۰	کشاورزی	۰	کشاورزی	۰	کشاورزی
۰	سلامت و منابع انسانی	۰	انرژی و منابع انسانی	۰	انرژی و منابع انسانی	۰	انرژی و منابع انسانی	۰	انرژی و منابع انسانی
۰	سلامت و رسانه	۰	انرژی و رسانه	۰	انرژی و رسانه	۰	انرژی و رسانه	۰	انرژی و رسانه
۰	سلامت و حمل و نقل	۰	انرژی و حمل و نقل	۰	انرژی و حمل و نقل	۰	انرژی و حمل و نقل	۰	انرژی و حمل و نقل
	سلامت و ورزش		انرژی و ورزش		انرژی و ورزش		انرژی و ورزش		انرژی و ورزش
	سلامت و گردشگری		انرژی و گردشگری	۰	انرژی و گردشگری	۰	انرژی و گردشگری	۰	انرژی و گردشگری
	سلامت و انرژی		انرژی و سلامت		انرژی و سلامت		انرژی و سلامت		انرژی و سلامت
	سلامت و شهری		انرژی و شهری		انرژی و شهری		انرژی و شهری		انرژی و شهری
	سلامت و دفاعی		انرژی و دفاعی		انرژی و دفاعی		انرژی و دفاعی		انرژی و دفاعی
	سلامت و آموزش		انرژی و آموزش		انرژی و آموزش		انرژی و آموزش		انرژی و آموزش
	سلامت و معرفت‌شناسی		انرژی و معرفت‌شناسی		انرژی و معرفت‌شناسی		انرژی و معرفت‌شناسی		انرژی و معرفت‌شناسی
	سلامت و مذهب		انرژی و مذهب		انرژی و مذهب		انرژی و مذهب		انرژی و مذهب
	سلامت و اقتصاد		انرژی و اقتصاد		انرژی و اقتصاد		انرژی و اقتصاد		انرژی و اقتصاد
	سلامت و علم و فناوری		انرژی و علم و فناوری		انرژی و علم و فناوری		انرژی و علم و فناوری		انرژی و علم و فناوری
	سلامت و فرهنگ		انرژی و فرهنگ		انرژی و فرهنگ		انرژی و فرهنگ		انرژی و فرهنگ
	سلامت و سیاست		انرژی و سیاست		انرژی و سیاست		انرژی و سیاست		انرژی و سیاست
	سلامت و زیست محیطی		انرژی و زیست محیطی		انرژی و زیست محیطی		انرژی و زیست محیطی		انرژی و زیست محیطی

مفهوم آینده پژوهی

۰	منابع انسانی و کشاورزی	۰	رسانه و کشاورزی	۰	حمل و نقل و کشاورزی	۰	ورزش و کشاورزی	۰	گردشگری و کشاورزی
۰	منابع انسانی و رسانه	۰	رسانه و منابع انسانی	۰	حمل و نقل و منابع انسانی	۰	ورزش و منابع انسانی	۰	گردشگری و منابع انسانی
۰	منابع انسانی و حمل و نقل	۰	رسانه و حمل و نقل	۰	حمل و نقل و رسانه	۰	ورزش و رسانه	۰	گردشگری و رسانه
۰	منابع انسانی و ورزش	۰	رسانه و ورزش	۰	حمل و نقل و ورزش	۰	ورزش و حمل و نقل	۰	گردشگری و حمل و نقل
	منابع انسانی و گردشگری		رسانه و گردشگری		حمل و نقل و گردشگری		ورزش و گردشگری		گردشگری و ورزش
	منابع انسانی و سلامت		رسانه و سلامت		حمل و نقل و سلامت		ورزش و سلامت		گردشگری و سلامت
	منابع انسانی و انرژی		رسانه و انرژی		حمل و نقل و انرژی		ورزش و انرژی		گردشگری و انرژی
	منابع انسانی و شهری		رسانه و شهری		حمل و نقل و شهری		ورزش و شهری	۰	گردشگری و شهری
	منابع انسانی و دفاعی		رسانه و دفاعی		حمل و نقل و دفاعی		ورزش و دفاعی		گردشگری و دفاعی
	منابع انسانی و آموزش		رسانه و آموزش		حمل و نقل و آموزش		ورزش و آموزش		گردشگری و آموزش
	منابع انسانی و معرفت‌شناسی		رسانه و معرفت‌شناسی		حمل و نقل و معرفت‌شناسی		ورزش و معرفت‌شناسی		گردشگری و معرفت‌شناسی
	منابع انسانی و مذهب		رسانه و مذهب		حمل و نقل و مذهب		ورزش و مذهب		گردشگری و مذهب
	منابع انسانی و اقتصاد		رسانه و اقتصاد		حمل و نقل و اقتصاد		ورزش و اقتصاد		گردشگری و اقتصاد
	منابع انسانی و علم و فناوری		رسانه و علم و فناوری		حمل و نقل و علم و فناوری		ورزش و علم و فناوری		گردشگری و علم و فناوری
	منابع انسانی و فرهنگ		رسانه و فرهنگ		حمل و نقل و فرهنگ		ورزش و فرهنگ		گردشگری و فرهنگ
	منابع انسانی و سیاست		رسانه و سیاست		حمل و نقل و سیاست		ورزش و سیاست		گردشگری و سیاست
	منابع انسانی و زیست محیطی		رسانه و زیست محیطی		حمل و نقل و زیست محیطی		ورزش و زیست محیطی		گردشگری و زیست محیطی

مفهوم آینده‌پژوهی	
کشاورزی و منابع انسانی	۱
کشاورزی و رسانه	۰
کشاورزی و حمل و نقل	۰
کشاورزی و ورزش	۰
کشاورزی و گردشگری	
کشاورزی و سلامت	
کشاورزی و انرژی	
کشاورزی و شهری	
کشاورزی و دفاعی	
کشاورزی و آموزش	
کشاورزی و معرفت‌شناسی	
کشاورزی و مذهب	
کشاورزی و اقتصاد	
کشاورزی و علم و فناوری	
کشاورزی و فرهنگ	
کشاورزی و سیاست	
کشاورزی و زیست محیطی	

نتایج استخراج شده آمارهای جدول بالا، گویای این مطلب است که در بحث هم‌پوشانی حوزه‌های مورد نظر، میزان هم‌پوشانی در حالت کلی از سطح پایینی برخوردار است؛ ضمن این که در این آمارها، حوزه شهری و منطقه‌ای، با ۳۲ عنوان موضوع هم‌پوشان نسبت به حوزه‌های دیگر، بالاترین نرخ هم‌پوشانی را دارد که البته این قضیه دور از انتظار هم نمی‌تواند باشد؛ چرا که حوزه شهری و منطقه‌ای، با ۲۰۵ عنوان پژوهش، بالاترین آمار مقالات پژوهشی را بر اساس پاسخ سؤال یک به خود اختصاص داده است.

جدول شماره (۵) هم‌پوشانی حوزه‌های ۱۸ گانه در مفهوم آینده‌نگاری را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۵)، هم‌پوشانی حوزه‌های ۱۸ گانه در مفهوم آینده‌نگاری

مفهوم آینده‌نگاری	
سیاست و کشاورزی	فرهنگ و کشاورزی
سیاست و منابع انسانی	فرهنگ و منابع انسانی
سیاست و رسانه	فرهنگ و رسانه
سیاست و حمل و نقل	فرهنگ و حمل و نقل
سیاست و ورزش	فرهنگ و ورزش
سیاست و گردشگری	فرهنگ و گردشگری
سیاست و سلامت	فرهنگ و سلامت
سیاست و انرژی	فرهنگ و انرژی
سیاست و شهری	فرهنگ و شهری
سیاست و دفاعی	فرهنگ و دفاعی
سیاست و آموزش	فرهنگ و آموزش
سیاست و معرفت‌شناسی	فرهنگ و معرفت‌شناسی
سیاست و مذهب	فرهنگ و مذهب
سیاست و محیط زیست	فرهنگ و محیط زیست
سیاست و علم	فرهنگ و علم
سیاست و فرهنگ	فرهنگ و سیاست
سیاست و اقتصاد	فرهنگ و اقتصاد

مفهوم آینده‌نگاری

علم و فناوری و کشاورزی	زیست محیطی و کشاورزی	اقتصاد و کشاورزی	مذهب و کشاورزی
علم و فناوری و منابع انسانی	زیست محیطی و منابع انسانی	اقتصاد و منابع انسانی	مذهب و منابع انسانی
علم و فناوری و رسانه	زیست محیطی و رسانه	اقتصاد و رسانه	مذهب و رسانه
علم و فناوری و حمل و نقل	زیست محیطی و حمل و نقل	اقتصاد و حمل و نقل	مذهب و حمل و نقل
علم و فناوری و ورزش	زیست محیطی و ورزش	اقتصاد و ورزش	مذهب و ورزش
علم و فناوری و گردشگری	زیست محیطی و گردشگری	اقتصاد و گردشگری	مذهب و گردشگری
علم و فناوری و سلامت	زیست محیطی و سلامت	اقتصاد و سلامت	مذهب و سلامت
علم و فناوری و انرژی	زیست محیطی و انرژی	اقتصاد و انرژی	مذهب و انرژی
علم و فناوری و شهری	زیست محیطی و شهری	اقتصاد و شهری	مذهب و شهری
علم و فناوری و دفاعی	زیست محیطی و دفاعی	اقتصاد و دفاعی	مذهب و دفاعی
علم و فناوری و آموزش	زیست محیطی و آموزش	اقتصاد و آموزش	مذهب و آموزش
علم و فناوری و معرفت‌شناسی	زیست محیطی و معرفت‌شناسی	اقتصاد و معرفت‌شناسی	مذهب و معرفت‌شناسی
علم و فناوری و مذهب	زیست محیطی و مذهب	اقتصاد و مذهب	مذهب و اقتصاد
علم و فناوری و محیط زیست	زیست محیطی و علم و فناوری	اقتصاد و علم و فناوری	مذهب و علم و فناوری
علم و فناوری و فرهنگ	زیست محیطی و فرهنگ	اقتصاد و فرهنگ	مذهب و فرهنگ
علم و فناوری و سیاست	زیست محیطی و سیاست	اقتصاد و سیاست	مذهب و سیاست
علم و فناوری و اقتصاد	زیست محیطی و اقتصاد	اقتصاد و زیست محیطی	مذهب و زیست محیطی

مفهوم آینده‌نگاری						
معرفت‌شناسی و کشاورزی	آموزش و کشاورزی	دفاعی و کشاورزی	شهری و کشاورزی	انرژی و کشاورزی	انرژی و کشاورزی	معرفت‌شناسی و کشاورزی
معرفت‌شناسی و منابع انسانی	آموزش و منابع انسانی	دفاعی و منابع انسانی	شهری و منابع انسانی	انرژی و منابع انسانی	انرژی و منابع انسانی	معرفت‌شناسی و منابع انسانی
معرفت‌شناسی و رسانه	آموزش و رسانه	دفاعی و رسانه	شهری و رسانه	انرژی و رسانه	انرژی و رسانه	معرفت‌شناسی و رسانه
معرفت‌شناسی و حمل و نقل	آموزش و حمل و نقل	دفاعی و حمل و نقل	شهری و حمل و نقل	انرژی و حمل و نقل	انرژی و حمل و نقل	معرفت‌شناسی و حمل و نقل
معرفت‌شناسی و ورزش	آموزش و ورزش	دفاعی و ورزش	شهری و ورزش	انرژی و ورزش	انرژی و ورزش	معرفت‌شناسی و ورزش
معرفت‌شناسی و گردشگری	آموزش و گردشگری	دفاعی و گردشگری	شهری و گردشگری	انرژی و گردشگری	انرژی و گردشگری	معرفت‌شناسی و گردشگری
معرفت‌شناسی و سلامت	آموزش و سلامت	دفاعی و سلامت	شهری و سلامت	انرژی و سلامت	انرژی و سلامت	معرفت‌شناسی و سلامت
معرفت‌شناسی و انرژی	آموزش و انرژی	دفاعی و انرژی	شهری و انرژی	انرژی و انرژی	انرژی و انرژی	معرفت‌شناسی و انرژی
معرفت‌شناسی و شهری	آموزش و شهری	دفاعی و شهری	شهری و دفاعی	انرژی و دفاعی	انرژی و دفاعی	معرفت‌شناسی و شهری
معرفت‌شناسی و دفاعی	آموزش و دفاعی	دفاعی و آموزش	شهری و آموزش	انرژی و آموزش	انرژی و آموزش	معرفت‌شناسی و دفاعی
معرفت‌شناسی و آموزش	آموزش و معرفت‌شناسی	دفاعی و معرفت‌شناسی	شهری و معرفت‌شناسی	انرژی و معرفت‌شناسی	انرژی و معرفت‌شناسی	معرفت‌شناسی و آموزش
معرفت‌شناسی و مذهب	آموزش و مذهب	دفاعی و مذهب	شهری و مذهب	انرژی و مذهب	انرژی و مذهب	معرفت‌شناسی و مذهب
معرفت‌شناسی و اقتصاد	آموزش و اقتصاد	دفاعی و اقتصاد	شهری و اقتصاد	انرژی و اقتصاد	انرژی و اقتصاد	معرفت‌شناسی و اقتصاد
معرفت‌شناسی و علم و فناوری	آموزش و علم و فناوری	دفاعی و علم و فناوری	شهری و علم و فناوری	انرژی و علم و فناوری	انرژی و علم و فناوری	معرفت‌شناسی و علم و فناوری
معرفت‌شناسی و فرهنگ	آموزش و فرهنگ	دفاعی و فرهنگ	شهری و فرهنگ	انرژی و فرهنگ	انرژی و فرهنگ	معرفت‌شناسی و فرهنگ
معرفت‌شناسی و سیاست	آموزش و سیاست	دفاعی و سیاست	شهری و سیاست	انرژی و سیاست	انرژی و سیاست	معرفت‌شناسی و سیاست
معرفت‌شناسی و زیست محیطی	آموزش و زیست محیطی	دفاعی و زیست محیطی	شهری و زیست محیطی	انرژی و زیست محیطی	انرژی و زیست محیطی	معرفت‌شناسی و زیست محیطی

مفهوم آینده‌نگاری

سلامت و کشاورزی	سلامت و کشاورزی	ورزش و کشاورزی	ورزش و کشاورزی	حمل و نقل و کشاورزی	حمل و نقل و کشاورزی	رسانه و کشاورزی
سلامت و منابع انسانی	گردشگری و منابع انسانی	ورزش و منابع انسانی	ورزش و منابع انسانی	حمل و نقل و منابع انسانی	حمل و نقل و منابع انسانی	رسانه و منابع انسانی
سلامت رسانه	گردشگری رسانه	ورزش رسانه	ورزش رسانه	حمل و نقل رسانه	حمل و نقل رسانه	رسانه و حمل و نقل
سلامت و حمل و نقل	گردشگری حمل و نقل	ورزش حمل و نقل	ورزش حمل و نقل	حمل و نقل ورزش	حمل و نقل ورزش	رسانه و ورزش
سلامت و ورزش	گردشگری ورزش	ورزش گردشگری	ورزش گردشگری	حمل و نقل گردشگری	حمل و نقل گردشگری	رسانه و گردشگری
سلامت گردشگری	گردشگری سلامت	ورزش سلامت	ورزش سلامت	حمل و نقل سلامت	حمل و نقل سلامت	رسانه و سلامت
سلامت انرژی	گردشگری انرژی	ورزش انرژی	ورزش انرژی	حمل و نقل انرژی	حمل و نقل انرژی	رسانه و انرژی
سلامت شهری	گردشگری شهری	ورزش شهری	ورزش شهری	حمل و نقل شهری	حمل و نقل شهری	رسانه و شهری
سلامت دفاعی	گردشگری دفاعی	ورزش دفاعی	ورزش دفاعی	حمل و نقل دفاعی	حمل و نقل دفاعی	رسانه و دفاعی
سلامت و آموزش	گردشگری آموزش	ورزش آموزش	ورزش آموزش	حمل و نقل آموزش	حمل و نقل آموزش	رسانه و آموزش
سلامت و معرفت‌شناسی	گردشگری معرفت‌شناسی	ورزش معرفت‌شناسی	ورزش معرفت‌شناسی	حمل و نقل معرفت‌شناسی	حمل و نقل معرفت‌شناسی	رسانه و معرفت‌شناسی
سلامت مذهب	گردشگری مذهب	ورزش مذهب	ورزش مذهب	حمل و نقل مذهب	حمل و نقل مذهب	رسانه و مذهب
سلامت اقتصاد	گردشگری اقتصاد	ورزش اقتصاد	ورزش اقتصاد	حمل و نقل اقتصاد	حمل و نقل اقتصاد	رسانه و اقتصاد
سلامت و علم و فناوری	گردشگری علم و فناوری	ورزش علم و فناوری	ورزش علم و فناوری	حمل و نقل علم و فناوری	حمل و نقل علم و فناوری	رسانه و علم و فناوری
سلامت و فرهنگ	گردشگری فرهنگ	ورزش فرهنگ	ورزش فرهنگ	حمل و نقل فرهنگ	حمل و نقل فرهنگ	رسانه و فرهنگ
سلامت و سیاست	گردشگری سیاست	ورزش سیاست	ورزش سیاست	حمل و نقل سیاست	حمل و نقل سیاست	رسانه و سیاست
سلامت و زیست محیطی	گردشگری زیست محیطی	ورزش زیست محیطی	ورزش زیست محیطی	حمل و نقل زیست محیطی	حمل و نقل زیست محیطی	رسانه و زیست محیطی

مفهوم آینده‌نگاری		
منابع انسانی و کشاورزی	کشاورزی و منابع انسانی	
منابع انسانی و رسانه	کشاورزی و رسانه	
منابع انسانی و حمل و نقل	کشاورزی و حمل و نقل	
منابع انسانی و ورزش	کشاورزی و ورزش	
منابع انسانی و گردشگری	کشاورزی و گردشگری	
منابع انسانی و سلامت	کشاورزی و سلامت	
منابع انسانی و انرژی	کشاورزی و انرژی	
منابع انسانی و شهری	کشاورزی و شهری	
منابع انسانی و دفاعی	کشاورزی و دفاعی	
منابع انسانی و آموزش	کشاورزی و آموزش	
منابع انسانی و معرفت‌شناسی	کشاورزی و معرفت‌شناسی	
منابع انسانی و مذهب	کشاورزی و مذهب	
منابع انسانی و اقتصاد	کشاورزی و اقتصاد	
منابع انسانی و علم و فناوری	کشاورزی و علم و فناوری	
منابع انسانی و فرهنگ	کشاورزی و فرهنگ	
منابع انسانی و سیاست	کشاورزی و سیاست	
منابع انسانی و زیست محیطی	کشاورزی و زیست محیطی	

- نتایج استخراج شده در آمارهای جدول بالا، گویای این مطلب است که در بحث هم‌پوشانی حوزه‌های مورد نظر، میزان هم‌پوشانی در حالت کلی، از سطح بسیار پایینی برخوردار است؛ ضمن این که در این آمارها، حوزه‌های سیاست و علم و فناوری، با ۱۳ عنوان موضوع هم‌پوشان نسبت به حوزه‌های دیگر، بالاترین نرخ هم‌پوشانی را دارند.
- به توجه به تعداد کم موضوعات پژوهشی در مفاهیم آینده‌شناسی، آینده‌اندیشی، آینده‌گرایی و آینده‌کاوی، از ارائه آمار این مفاهیم به صورت جدول، خودداری و تنها آمارهای استخراج شده ارائه می‌شود.
- مفهوم آینده‌شناسی در حوزه آموزش، با سایر حوزه‌ها یک عنوان هم‌پوشانی در حوزه سیاست با سایر حوزه‌ها، یک عنوان هم‌پوشانی و در نهایت در حوزه رسانه هم، یک عنوان هم‌پوشان دارا می‌باشد و در سایر حوزه‌ها، هیچ هم‌پوشانی میان عبارات‌های هجده‌گانه وجود ندارد.
- حوزه‌های هجده‌گانه مد نظر این پژوهش، در مفاهیم آینده‌اندیشی، آینده‌گرایی و آینده‌کاوی، از هیچ‌گونه هم‌پوشانی برخوردار نمی‌باشند.

سؤال شماره ۴ - هم‌پوشانی مفاهیم ۶ گانه مورد مطالعه در آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) به چه صورت است؟

در بحث هم‌پوشانی، مفاهیم شش‌گانه مورد مطالعه داده‌های آماری به شرح جدول شماره (۶) است.

جدول شماره (۶)، همپوشانی مفاهیم ۶ گانه مرتبط با آینده

آینده‌پژوهی	آینده‌نگاری	آینده‌شناسی	آینده‌اندیشی	آینده‌گرایی	آینده‌کاوی
-	۹	-	۱	-	-
۹	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-
۱	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-

داده‌های جدول شماره (۶)، گویای این واقعیت است که مفاهیم آینده‌نگاری و آینده‌پژوهی، با همدیگر از هم‌پوشانی (۹) مورد عنوان پژوهشی برخوردارند و مفهوم آینده‌اندیشی با آینده‌پژوهی نیز از یک عنوان هم‌پوشانی برخوردار است. سایر مفاهیم، هیچ‌گونه هم‌پوشانی نسبت به یکدیگر ندارند.

نتیجه‌گیری

این مقاله، با طرح چهار سؤال در حوزه علم‌سنجی، در پی مشخص نمودن روند علمی حوزه‌های هجده‌گانه مرتبط با آینده‌پژوهی و جنبه‌های اشتراک و افتراق موضوعی آن‌ها بود تا بر اساس آن، شناخت کافی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های آینده پیش روی محققین، پژوهشگران و تصمیم‌سازان، با بهره‌برداری از نتایج این تحقیق حاصل شود. با شناسایی موضوعات هم‌پوشان در بین این هجده حوزه و شش مفهوم، زمینه‌های مشترک برای اجرای پژوهش‌های آتی مرتبط با آینده‌پژوهی مشخص شده و تخصیص بهینه منابع پژوهشی، در راستای اجرای پروژه‌های مشترک امکان‌پذیر خواهد شد.

نتایج این پژوهش، در راستای مقایسه فراوانی مقالات علمی منتشر شده در شش مفهوم مورد مطالعه در دوره پانزده ساله ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۱ نشان داد که بیشترین فراوانی مقالات انجام شده، به ترتیب به مفهوم آینده‌پژوهی با ۸۲۲ و آینده‌نگاری با ۲۷۹ عنوان پژوهش اختصاص دارد.

ضمناً این که بیشترین فراوانی مقالات علمی منتشر شده در هجده حوزه مورد مطالعه در مفهوم آینده‌پژوهی، به حوزه شهری و منطقه‌ای با ۲۰۵ مورد، دینی و مذهبی (اسلامی) با ۱۲۸ مورد و دفاعی و نظامی، با ۱۰۲ مورد، مفهوم آینده‌نگاری به حوزه شهری و منطقه‌ای با ۷۲ مورد، حوزه سیاسی با ۳۷ مورد و علم و فناوری، دینی و مذهبی (اسلامی) با ۳۱ عنوان پژوهش اختصاص دارد.

نتیجه مطالعات انجام شده نشان داد که بر اساس مقالات منتشر شده در سایت مگیران، پژوهش‌های مرتبط با آینده‌پژوهی (در معنای عام آن) از رشد چشم‌گیری در این پانزده سال برخوردار بوده است که از تعداد ۱۶ عنوان در سال ۱۳۸۷ در شش مفهوم مرتبط، با رشد ۱۱/۱۸ برابری به ۱۷۹ عنوان در سال ۱۴۰۰ و ۸۱ عنوان در پنج ماهه اول سال ۱۴۰۱ رسیده است.

بالاترین رشد مقالات در این پانزده سال، به مفهوم آینده‌پژوهی اختصاص دارد که از تعداد ۶ عنوان در سال ۱۳۸۷ به تعداد ۱۳۶ عنوان در سال ۱۴۰۰ با رشد ۲۲/۶۶ برابری مواجه بوده است؛ ضمن این که در پنج ماهه اول سال ۱۴۰۱ نیز با ۶۷ عنوان پژوهشی روبه‌رو بوده است.

از نتایج این پژوهش، چنین برمی‌آید که دو مفهوم آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری در میان این شش مفهوم، از بالاترین درصد جذابیت پژوهشی در میان محققین و پژوهشگران برخوردار هستند و حوزه شهری و منطقه‌ای نیز از بالاترین درصد مقالات منتشر شده در این دو مفهوم برخوردار است؛ به‌گونه‌ای که از صفر عنوان پژوهشی در سال ۱۳۸۷ به ۹ عنوان در سال ۱۴۰۰ رسیده است که حکایت از رشد ۹ برابری در سال ۱۴۰۰ دارد.

مطالعات میان‌رشته‌ای این ویژگی را دارند که می‌توان بر اساس داده‌های حاصل از اطلاعات کتاب‌شناختی، برای آن‌ها زمینه‌های پژوهشی مشترک تعیین کرد تا متخصصان هر حوزه، به‌صورت هدفمند به مرزهای معرفت‌شناختی و روش‌شناختی دیگر حوزه‌ها وارد شده و از آن‌ها به‌عنوان مبنای کار خود و ادامه فعالیت‌های پیشین بهره‌مند شوند. در راستای مسئله این پژوهش، به‌منظور شناسایی هم‌پوشانی و گرایش این شش مفهوم با یکدیگر، می‌توان عنوان کرد که مفاهیم آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری، نسبت به دیگر مفاهیم هم‌پوشانی بیشتری دارند.

با توجه به یافته‌های پژوهش، به پژوهشگران فعال کشور در حوزه آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری پیشنهاد می‌شود که دو قلمرو موضوعی «اقتصاد و کسب و کار» و «فرهنگ و اجتماع» را مورد توجه بیشتری قرار دهند؛ چرا که اقتصاد و کسب و کار، ضرورت اصلی کشور در حال و آینده

است و در پژوهش‌های پیشین آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری به اندازه کافی در کانون توجه نبوده است. از طرفی برای بهبود کسب و کار و توسعه اقتصادی، توجه به بستر فرهنگی و اجتماعی کشور ضرورت می‌یابد که متأسفانه توجه به این مقوله نیز در پژوهش‌های پیشین آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری مغفول مانده است.

همچنین با توجه به این که تنها پایگاه داده در خصوص بازنمون مقالات فارسی، سایت مگیران نیست؛ اصلح است در پژوهش‌های آتی، پایگاه‌های دیگر؛ از جمله پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایراندک)، پرتال جامع علوم انسانی وابسته به پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پایگاه استنادی علم جهان اسلام و ... در موضوعات مشابه مورد توجه و بررسی قرار گیرند.

منابع و مآخذ

خادمی گراشی، مهدی. اسحاقی، سید محمدصادق. خسروی، محمدابراهیم. (۱۳۹۲). تحلیل محتوی و استنادی مقاله‌های علمی پژوهشی بازاریابی در ایران، چشم‌انداز مدیریت بازرگانی، ۱۲ (۱۷)، ۱۴۱-۱۵۸.

خزایی، سعید؛ و الهی دهقی، ایرج (۱۳۹۱). عوامل موفقیت در آینده‌نگاری ملی. فصلنامه مطالعات آینده‌پژوهی، ۲، ۲۸-۵.

شیروانی ناغانی، مسلم. عیوضی، محمد رحیم. و قاسمی، حاکم. (۱۳۹۶). چیستی و چرایی مفهوم میان‌رشته‌ای آینده‌نگاری راهبردی در فرارشته آینده‌پژوهی. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۹ (۳)، ۱-۲۴.

عصاره، فریده. و مصطفوی، اسماعیل. (۱۳۸۹). برون‌دادهای علمی نویسنده‌گان ایران در حوزه علوم و فناوری نانو، نشریه مطالعات کتابداری و علم اطلاعات، ۱۲ (۱)، ۱-۱۷.

گرایبی، احسان. و حیدری، غلامرضا. (۱۳۹۶). تأملی بر وجوه تمایز و تشابه واژگان و مفاهیم پایه در حوزه آینده‌شناسی و ارائه راه‌کارهایی برای غلبه بر آشفتگی واژگانی در این حوزه. آینده‌پژوهی مدیریت، 28 (۱۰۸)، ۸۹-۱۰۲.

منیعی، رضا و کمالی، حامد. (۱۴۰۱). فراتحلیل کیفی مطالعات آینده‌پژوهی آموزش عالی در ایران: مورد مطالعه، میز آینده‌پژوهی آموزش عالی، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۴(۳)، ۲۲۷-۲۵۰.

میرعمادی، طاهره. و رحمتی فاطمه سادات. (۱۳۹۸)، جستاری در تحلیل رویکرد مطالعات آینده جامعه ایران در پرتو نگرش نسل‌های آینده‌پژوهی. فصلنامه علمی راهبرد، ۲۸(۲)، ۵-۳۳.

ناظمی جنابی، فائقه. و فضل‌ی، صفر. (۱۴۰۰). تحلیل استنادی مقالات علمی - پژوهشی آینده‌پژوهی در ایران. *آینده پژوهی انقلاب اسلامی*، ۲(۲)، ۳۵-۵۵.

یوسفی خرایم، محمد. قاسمی، حاکم. درویشی سه تلانی، فرهاد. کشاورز ترک، عین اله. و موسی خانی، مرتضی. (۱۳۹۸). خوشه بندی و نگاشت روند ۴۰ ساله پژوهش‌های حوزه آینده‌نگاری، *آینده‌پژوهی مدیریت*، ۳۰ (شماره ۴ (پیاپی ۱۱۹))، ۴۱-۵۴.

References

- Assareh, F. Mustafavi, I. (2011). Scientific outputs of Iranian authors in the field of science and nanotechnology, *Library Studies and Information Science Journal*, 2(1), 1-17, (In Persian).
- Bedford, D. A. D. (2013). Knowledge management Education and Training in Academic Institutions In 2012. *Journal of Information & Knowledge Management*, 12(4), doi: 10.1142/S0219649213500299.
- Fergnani A., (2019), Mapping futures studies scholarship from 1968 to present: A bibliometric review of thematic clusters, research trends, and research gaps, *Futures*, Volume 105, Pages 104-123.
- Geraei, E., Heidari, G. (2017). Thinking about the distinctions and similarities between words and concepts in the field of futurology and to develop ways to overcome the confusion of words in the field. *Future study Management*, 28(108), 89-102, (In Persian).
- Iden J., Leif B.M, Christensen, G. E. (2017), the nature of strategic foresight research: A systematic literature review, *Technological Forecasting and Social Change*, Volume 116, Pages 87-97.
- Kuosa, T. (2011). Evolution of futures studies. *Futures*, 43, 327-336. doi: 10.1016/j.futures.2010.04.001.
- Khazayi, S., & Elahi Dehaghi, I. (2012). Avāmel-e movaffaqiyat dar āyandenegāri [Success factors in foresight]. *Journal of Motāle'āt-e Āyandepažūhi/Futures Study*, 2, 1-14, (In Persian).
- Khademi Gerashi, Mehdi. Ishaghi, Seyyed Mohammad Sadiq. Khosravi, Mohammad Ibrahim. (2014). Content and citation analysis of scientific

- research articles on marketing in Iran, *Perspective of Business Management*, 12 (17), 141-158, (In Persian).
- Maniee, R., Kamali, H. (2022). Qualitative meta-analysis of futures studies in higher education in Iran: case study of the futures studies desk in higher education. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 14(3), 227-250. doi: 10.22035/isih.2022.4737.4661, (In Persian).
- Miremadi T., Rahmati F.S. (2019). An Exploration in the Analysis of Future Studies Approach in Iranian Society in Light of Foresight Generations Conceptualization. *Strategy*, 28(2), 5-33, (In Persian).
- Nazemi jenabi, F., fazli, S. (2021). Citation Analysis of the Articles in Futures Studies in Iran. *Futures Studies of the Islamic Revolution*, 2(2), 35-55, (In Persian).
- Nováky, E., & Kristóf, T. (2022). A comprehensive review of Hungarian futures studies in light of international journal articles. *European Journal of Futures Research*, 10(1), 1-18.
- Silva, M. (2015). A systematic review of foresight in project Management literature. *Procedia Computer Science*, 64, 792-799. doi: 10.1016/j.procs.2015.08.630.
- Shirvani, M., Eivazi, M., Ghasemi, H. (2017). The interdisciplinary concept of strategic foresight in the trans-disciplinary of futures studies: what is it and why does it matter? *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 9(3), 1-24. doi: 10.22631/isih.2017.258, (In Persian).
- Voros, J. (2003). A generic foresight process framework. *Foresight*, 5(3), 10-21. doi: 10.1108/14636680310698379.
- Yousefi khoraem, M., gasemi, H., se talani, F., Keshavarz Turk, E., Mousakhani, M. (2020). Clustering and mapping the 40-year trend of foresight research. *Future study Management*, 30(4), Pages 41-54, (In Persian).